

Andrejs Daņilins, Māris Pavlovs
Latvijas Universitāte

ASPAZIJAS DZEJAS TULKOJUMI KRIEVU VALODĀ KRĀJUMĀ *LATYSHSKIYE POETY V PEREVODAKH VIKTORA TRETJAKOVA*

TRANSLATIONS OF ASPAZIJA'S POETRY INTO RUSSIAN IN THE COLLECTION "LATYSHSKIYE POETY V PEREVODAKH VIKTORA TRETYAKOVA"

Andrejs Daņilins, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes doktors. 2017. gadā Latvijas Universitātē ieguvis krievu filoloģijas bakalaura grādu; 2019 gadā – maģistra grādu. Patlaban, studējot Latvijas Universitātes doktorantūras programmā "Valodu un kultūru studijas", pēta Aspazijas dzejas tulkojumus. Kopš 2021. gada strādā Latvijas Universitātes bibliotēkā. Uzstājies ar sava pētījuma rezultātiem zinātniskās konferencēs Daugavpils Universitātē, Liepājas Universitātē, Vītauta Dižā Universitātē un Jeila Universitātē. Zinātnisko publikāciju par Aspazijas dzejas tulkojumiem autors akadēmiskajos izdevumos, sadarbojas ar Baltijas pētniecības asociāciju (*The Association for the Advancement of Baltic Studies*). Studentu korporācijas *Fraternitas Arctica* biedrs (komiltonis).

E-pasts: danilin989@gmail.com

Māris Pavlovs, izglītības zinātņu maģistrs un Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes zinātniskā grāda pretendents izglītības vadībā ar pieredzi pedagogijā un bibliotēkzinātnē. Lidzdarbojies vairākos starptautiskos izglītības pētījumos, tostarp Starptautiskā matemātikas un dabaszinātņu izglītības attīstības tendenču pētījumā (*Trends in International Mathematics and Science Study*) un Starptautiskajā lasītprasmes novērtēšanas pētījumā (*Progress in International Reading Literacy Study*). Latvijas Universitātes un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas zinātniskajās konferencēs uzstājies ar savu pētījumu par interešu izglītību un bibliotēku darbību rezultātiem. Publicējis zinātniskus darbus par skolotāju lomu vērtību veidošanā un lasīšanas paradumiem akadēmiskajā vidē. Konsultē akadēmisko personālu par bibliotēku resursiem. Biedrības "Latvijas Bērnu un jaunatnes literatūras padome" padomes loceklis un *Bahá'í International Community* nacionālās padomes loceklis, kā arī autors un tulkojumu redaktors bahá'iju literatūrā.

E-pasts: maris.pavlovs@lu.lv

Kopsavilkums

Viktors Tretjakovs mūsdienās ir maz zināms dzejnieks, tulkotājs un literatūras kritiķis, kurš dzīvoja un radoši strādāja pirmās Latvijas Republikas laikā un daļēji – okupācijas laikā. Viņš kļuva plašāk pazīstams, kad tika izdots viņa tulkotais vairāku slaveno latviešu dzejnieku darbu krājums *Latyshskije poetry v perevodakh Viktora Tretjakova* ("Latviešu dzejnieki Viktora Tretjakova tulkojumā").

Pētījuma objekts ir Aspazijas dzejas teksti un to tulkojumi krievu valodā Viktora Tretjakova tulkojumu krājumā *Latyshskiye poety v perevodakh Viktora Tretjakova*. Šī darba mērķis ir detalizēta Aspazijas dzejas tekstu un Viktora Tretjakova tulkojumu salīdzināmā analīze; īpaša uzmanība tiek pievērsta tulkošanas stratēģijām un metodēm. Šī pētījuma problēma ir arī Aspazijas oriģinālo dzejoļu identifikācija, jo tulkojumu krājumā nav norādītas saites uz oriģināldarbiem. Šī darba galvenās metodes ir salīdzināmā un deskriptīvā metode; tiek izmantota arī biogrāfiskā metode. Pētījumā izdevās noskaidrot precīzākos un neprecīzākos Aspazijas tulkojumus. Pētījuma sekundārie mērķi: sniegt īsu informāciju par V. Tretjakovu un krājuma *Latyshskiye poety v perevodakh Viktora Tretjakova* vēsturi. V. Tretjakova personība un viņa atdzejojumi mūsdienās ir svarīgi latviešu un krievu literāro sakaru kontekstā.

Raksturvārdi: Aspazija, dzejas tulkojumi, Viktors Tretjakovs, latviešu un krievu literatūras saskarsmes, tulkošanas tehnikas.

Summary

Viktor Tretyakov was a little-known contemporary poet, translator and literary critic who lived and worked during the period of the first Latvian Republic and partly during the occupation period. He became most widely known with his book “*Latyshskiye poety v perevodakh Viktora Tretyakova*,” where he translated several famous Latvian poets into Russian.

Translations of Aspazija’s poetry into Russian in Viktor Tretyakov’s collection “*Latyshskiye poety v perevodakh Viktora Tretyakova*” are the subjects of this research. The purpose of this paper is to provide a detailed comparative analysis of Aspazija’s poetry texts in Viktor Tretyakov’s translations with special attention devoted to translation strategies and methods. The research is problematic with regard to identification of the original poems of Aspazija as the translator did not include a link to the original works. The main methods applied during the analysis were comparative and descriptive, in combination with a biographical approach. As a result of the research, it was possible to discover both the most accurate and inaccurate translations of Aspazija’s works. Secondary objectives of this research are to provide brief information about Tretyakov and the history of his book. Tretyakov and his works are important today in the context of Latvian and Russian literary relations. Additionally, recent studies provide important insight in the area of cross-cultural literary exchange.

Keywords: Aspazija, poetry translation, Viktor Tretyakov, Latvian and Russian literary relations, translation techniques.

Ievads

Šī pētījuma aktualitāte ir pamatota ar to, ka Aspazijas dzejas agrīnie tulkojumi krievu valodā, kas veikti 20. gadsimta pirmajā pusē Latvijā, joprojām ir maz izpētīti. Padomju laikā Aspazijas personību un daiļradi apzināti ignorēja un nobīdīja otrajā plānā, tāpēc viņas dzeja daudz retāk tulkota krievu valodā nekā citu latviešu dzejnieku darbi (piemēram, Rainis). Problēma bija arī tā, ka Aspazijas dzeja ir grūti tulkojama citās valodās. Šī pētījuma objekts ir Aspazijas dzejas teksti un to tulkojumi krievu valodā, kas ietverti Viktora Tretjakova tulkojumu krājumā *Latyshskiye poety v perevodakh Viktora Tretjakova*.¹

Raksta mērķis ir detalizēta Aspazijas oriģināldarbu un V. Tretjakova tulkojumu salīdzināmā analīze. Minētajā krājumā ir iekļauti pieci Aspazijas tulkojumi, un šajā pētījumā izdevās izpētīt visus šos tekstus. Diemžēl šī raksta apjoms neļauj veikt V. Tretjakova tekstu un mūsdienās krievu valodā tulkoto Aspazijas dzejas tulkojumu versiju salīdzināmo analīzi; populārākie Aspazijas dzejoļi, kas tulkoti mūsdienās, ir “Pasaciņa” (Olgas Pētersones tulkojumu krājums *Skazki v kapel'kah dozhdja* (“Pasakas lietus lāsītēs”))² un “Mēness starus stīgo” (tulkojis Māris Pavlovs grāmatā, veltītā tikai šīm Aspazijas dzejoļim *Mesjac struny shiplot* (“Mēness starus strinkšķina”)).³ Šī darba

¹ Tretjakov 1931; Tretjakov 1940.

² Aspazija 2024b.

³ Aspazija 2024a.

galvenās metodes ir salīdzināmā un deskriptīvā metode; tiek izmantota arī biogrāfiskā metode. Tiek izvērtētas V. Tretjakova tulkošanas stratēģijas Aspazijas oriģinālo ideju, tēlainības un stilistisko elementu atspoguļošanai. Rezultātā izdodas vispārēji translatoģiski raksturot V. Tretjakova tulkojumus, kā arī īsumā informēt par krājuma vēsturi un biogrāfiju. Pētījuma praktiskā novitāte ir pamatota ar to, ka šobrīd nav neviena akadēmiskā pētījuma, kur uzmanības centrā būtu Aspazijas dzejas tulkojumi krievu valodā, kas iekļauti minētajā krājumā. Tas ir svarīgi, jo nepieciešams popularizēt Aspazijas daiļradi citām tautām. Patlaban tikai I. Narodovskas rakstā “‘Tāda es esmu...’: Aspazijas dzejas tulkojumi krievu valodā”⁴ un A. Daņiļina maģistra darbā “Aspazijas lirikas tulkojumi krievu valodā: no 19. gs. beigām līdz 20. gs. pirmajai pusei”⁵ V. Tretjakova tulkojumi un krājums ir epizodiski pieminēti. Svarīgi būtu arī popularizēt Viktora Tretjakova personību un atdzīvināt interesi par viņa darbību gan akadēmiskajā vidē, gan plašākā sabiedrībā.

Viktors Tretjakovs dzimis 1888. gada 17. oktobrī Kijivas apgabalā, ierēdņa ģimenē. Viņš mācījās Kijivas Aleksandra ģimnāzijā, pēc tam studēja Pēterburgas Universitātes Filoloģijas fakultātē, taču pēc kāda laika nolēma pilnīgi mainīt studiju virzienu – pārtrauca mācības universitātē un iestājās Ķeizariskajā Mākslas akadēmijā, jo aizrāvās ar tēlotājmākslu.

No studiju laikiem V. Tretjakovs bija pazīstams ar N. Gumiļovu un aktīvi piedalījās literārajā biedrībā *Ceh poetov* (“Dzejnieku cehs”). Daži slaveni krievu literāti augsti vērtēja viņa daiļradi. Pirmie V. Tretjakova dzejoļi publicēti laikrakstā *Kievskaja mysl'* (“Kijivas doma”); pirmā dzejoļa nosaukums bija *Karuseli* (“Karuseļi”, 1915). Vēlāk šo dzejoļi atkārtoti publicēja Latvijas periodiskais izdevums *Teatr i Zhizn'* (“Teātris un Dzīve”).⁶

20. gadsimta sākumā V. Tretjakovs ar lielu entuziasmu iesaistījās tulkošanā, tulkoja arī angļu romantiskā dzejnieka Viljama Vērdsvērta (*William Wordsworth*) darbus. Turklāt viņš

veltīja nopietnu uzmanību vizuālajai mākslai un bieži pats ilustrēja savus tekstus.

1917. gada oktobra apvērsums un karš dramatiski mainīja V. Tretjakova dzīvi, tā strauji pasliktinājās. Dzejnieks zaudēja īpašumu un iespēju turpināt daiļradi Padomju Savienībā. 1921. gadā V. Tretjakovs emigrēja uz Latviju, kur viņam bija ģimenes saknes; viņam paveicās ātri un veiksmīgi pielāgoties jaunai dzīvei.⁷

Rīgā dzīvojot, V. Tretjakovs turpināja nodarboties ar tulkošanu un regulāri publicēja latviešu literātu darbu atdzejojumus vietējos krievu emigrantu periodiskajos izdevumos. Aktīvi sadarbojās ar krievu emigrantu laikrakstu *Segodnya* (“Šodien”) un žurnālu *Dlja vas* (“Jums”), kuros publicēja rakstus par Rīgas krievu kopienas kultūras dzīvi. V. Tretjakova tulkojumi iezīmējās ar īpašu stilu un dzejas interpretācijas svaigumu. Krievu simbolistu daiļrade būtiski ietekmēja V. Tretjakovu: tas ir manāms gan viņa daiļradē, gan latviešu dzejnieku darbu tulkojumos.

V. Tretjakova pirmie Aspazijas darbu tulkojumi publicēti periodikā: dzejolis *Skazochka* (“Pasaciņa”) publicēts laikraksta *Segodnya* 1923. gadā 100. numurā; dzejolis *Odnā* (“Viena”) – laikrakstā *Segodnya* 1930. gada 310. numurā.⁸ Vēlāk abi šie tulkojumi pārpublicēti viņa latviešu dzejas tulkojumu krājumā.

1931. gadā izdevniecība “Valters un Rapa” laida klajā V. Tretjakova atdzejojumu krājuma *Latyshskie poety v perevodakh Viktora Tretjakova* pirmo daļu.⁹ Darbs ar krājumu bija rūpīgs un ilgs: tulkotājs rūpīgi atlasīja latviešu dzejnieku darbus, cenšoties atspoguļot latviešu dzejas daudzveidību un dziļumu krievu lasītājiem.¹⁰ Literatūrvēsturnieks Pēteris Ērmanis augstu novērtēja gan šī krājuma izdošanas nozīmīgumu, gan V. Tretjakova talantu dzejas tulkošanā. Tomēr atzīmēts arī, ka krājumam trūcis reklāmas, kā arī presē par to nebija daudz informācijas.¹¹ Iespējams, šis fakts arī veicināja to,

⁴ Narodovska 2016, 322–331.

⁵ Daņiļins 2019.

⁶ Ase, Rakitjanskij 1999.

⁷ Narodovska 2016, 322–331.

⁸ Aspazija 1923; Aspazija 1930.

⁹ Tretjakov 1931.

¹⁰ Abizov 1992, 82–86.

¹¹ Ērmanis 1931, 206–207.

ka krājumu ar laiku sāka aizmirst. 1940. gadā iznāca šī krājuma otrā daļa.¹²

Krājumā iekļauti slaveni latviešu rakstnieku darbi: Raiņa, Aspazijas, Viļa Plūdoņa, Kārļa Skalbes, Viktora Eglīša un citu autoru tulkojumi. V. Tretjakovs izvēlējās tikai populārākos latviešu dzejnieku tekstus; vidēji tulkoti četri pieci katra autora darbi.

Krievu emigrantu periodiskie izdevumi Latvijā publicēja gan V. Tretjakova atdzejotos latviešu literātu darbus, gan arī viņa oriģinālos literāros darbus un kritiskos rakstus par modernismu. V. Tretjakovs citīgi sekoja līdzī jaunākajām tendencēm krievu literatūrā un glezniecībā, publicēja savas pārdomas laikrakstā *Segodnya*. Bieži vien viņš raksturoja krievu kopienas Rīgas kultūras un sabiedrības dzīvi, salīdzinot un saistot to ar pirmsrevolūcijas Sanktpēterburgas tēlu. Nostalgiski noskaņotie krievu emigranti labprāt lasīja viņa rakstus.

Vēlāk, neraugoties uz Otro pasaules karu, V. Tretjakovs turpināja literāro un publicistisko darbību. Pēc kara beigām 1945. gadā viņš kādu laiku strādāja Latvijas Valsts universitātē, Slāvu filoloģijas fakultātē, taču pēc 1948. gada tika atlaists no darba.¹³ Tas nebija politisks lēmums – viņa kvalifikāciju jaunā administrācija uzskatīja par nepietiekamu darbam.¹⁴

Padomju laikā V. Tretjakova personība un daiļrade tika aizmirsta, jo viņa darbi neatspoguļoja padomju literatūras kanonus. V. Tretjakovs pārtrauca rakstīt un tulkot, pārtrauca sabiedrisko darbību un nomira 1961. gadā vientulībā. Diemžēl līdz ar to V. Tretjakova darbi un tulkojumi praktiski ir nezināmi mūsdienu krievu lasītājam. V. Tretjakova tulkojumu krājumi pēc 1940. gada notikumiem diemžēl vairs nav izdoti atkārtoti. Interese par viņa personību un daiļradi Latvijas krievu sabiedrībā mazliet palielinājās tikai pēc Padomju Savienības sabrukuma – žurnāls “Daugava” pārpublicēja dažus viņa dzejoļus, un Latvijas krievu literatūrzinātnieks Jurijs Abizovs (kas personiski bija pazīstams ar V. Tretjakovu) veltīja viņam rakstu šajā žurnālā.¹⁵

Var droši teikt, ka no 1920. līdz 1950. gadam Viktors Tretjakovs deva milzīgu ieguldījumu krievu lasītāju iepazīstināšanā ar latviešu literatūru. Viņa tulkojumu krājumi kļuva par kultūras tiltu starp abām tautām, bet diemžēl viņa ieguldījums nebija pietiekami zināms plašai sabiedrības daļai. Krājumā *Latyshskije poety v perevodakh Viktora Tretjakova* ir iekļauti piecu Aspazijas agrīnās daiļrades darbu tulkojumi. Šajā rakstā ir iespējams raksturot un analizēt visus šos tulkojumus no translatoģiskā skatpunkta, salīdzinot ar oriģinālu.

V. Tretjakova tulkojumi

Pētījuma salīdzināmā un deskriptīvā metode ir balstīta uz Viktora Žirmunskā pētījumu *Sravnitel'noe literaturovedenie* (“Salīdzinošā literatūrzinātne”). Tajā ir konstatēts, ka pasaulē nav pilnīgi izolētas kultūras un literatūras. Visas pasaules kultūras zināmā mērā ir saistītas ar citām kultūrām dažādu faktoru dēļ (vēsturiskie apstākļi, kontakti un mijiedarbība). V. Žirmunskis uzskatīja, ka starpkultūru mijiedarbība labvēlīgi ietekmē abas kultūras un to literatūru. Tā paplašina cilvēku uztveri, kā arī ļauj saprast citas kultūras kodus un normas. Ir vairāki faktori (ne tikai lingvistiskie), kuri iespaido tulkotās literatūras atšķirības. Piemēram, spilgtas autoru individuālās īpašības, kā arī atšķirīgs vēsturiskais un kultūras konteksts.¹⁶

Tiek ņemts vērā arī Viļena Komissarova darbs *Teorija perevoda* (“Tulkošanas teorija”), kurā viņš sīki apraksta iespējamās metodes un stratēģijas, ko tulkotāji izmanto savos darbos, lai adaptētu daiļradi citai uztverei un kultūrai (gramatiskas, leksiskas un semantiskas transformācijas).¹⁷

Jāpievērš uzmanība faktam, ka mūsdienu dzejas tulkošanas teorijā ir pieņemts uzskatīt, ka atdzejošana ir ārkārtīgi subjektīvs un radošs process, tātad, ja vienu un to pašu tekstu tulkos divi tulkotāji, tie būs divi atšķirīgi darbi. Citiem vārdiem sakot, oriģinālais teksts, kas iegūts

¹² Tretjakov 1940.

¹³ Ravdin 2005, 162.

¹⁴ Abizov 1992, 83.

¹⁵ Turpat, 82–95.

¹⁶ Zhirmunskij 1979, 66–83.

¹⁷ Komissarov 1999, 27–63.

Aspazija. "Pasaciņa"

Mazā, sirmā kumeliņā
Jāj pa ceļu pasaciņa.

Ātri, ātri steidzas viņa,
Rokā zelta pātadziņa.

Jāj un jāj un neapstājas,
Zemes virsū nav tai mājas.

Līdzko jaukie **sapņi beidzas,**
Viņai projām jāizsteidzas.

Ilgi, šķiet man, projām biju;
Nu es atkal **ieraudziju:**

Mazā, sirmā kumeliņā
Jāj pa ceļu pasaciņa.

Sidraboti pakaviņi,
Zili puķu iemauktiņi;

Pavadā kā pārles sienas
Senās, mīlās bērnu dienas.

Jāj un jāj un neapstājas,
Zemes virsū nav tai mājas.

V. Tretjakova atdzejojums *Skazochka*

Na lošhadke bistronogoj
Jedet skazochka dorogoj.
Mchitsja, k daljam pospeshaja,
V ruchke plotka zolotaja.

Ne stoit ona minuti,
Na zemle ej net prijuta –
Tol'ko novij **son promchitsja,**
Jej uzh nuzhno udalitsja.

Tochno ne zhil ja na svete,
I opjat' ejo ja **vstretil:**
Na lošhadke bistronogoj
Jedet skazochka dorogoj.
I serebrjani podkovi
I uzdechki vasil'kovi;
Ubran povod zhemchugami –
Detstva laskovimi dnjami.
Ne stoit ona minuti,
Na zemle ej net prijuta.

tulkojumā, ir atsevišķs darbs un iegūst jaunas iezīmes mērķauditorijas valodā un kultūrā. Tiek uzsvērts, ka tulkojums arī ir daiļrade.¹⁸

Šajā sakarā mūsdienu tulkojumzinātnē ir pieņemts izdalīt trīs galvenās poētiskā teksta tulkošanas stratēģijas: atdzejojums ir sava veida zelta vidusceļš, cenšoties saglabāt gan optimālu līdzsvaru starp oriģināla konceptuālo un semantisko saturu, gan arī tā noformējumu (pantmērs, ritmika, atskaņas utt.). Tas ne vienmēr ir iespējams saistībā ar lingvistiskajām atšķirībām. Parindenis ir tulkojums, kas cenšas maksimāli precīzi atspoguļot tikai oriģināla semantiku, ignorējot māksliniecisko sastāvdaļu. Un vēl jāpiemin brīvais tulkojums, kur autors apzināti konceptuāli un semantiski attālinās

no oriģināla, izmantojot jaunus tēlus, kā arī mainot pantmēru un citus noformējuma elementus.¹⁹

Šajā rakstā, balstoties uz minētajiem darbiem, dzejoļu salīdzināmās analīzes uzmanības centrā ir Aspazijas dzejoļu un V. Tretjakova tulkojuma līdzību un atšķirību izpēte. Tiek analizēta gan dzejoļu struktūra (strofu un rindu skaits), pantmērs, ritms un atskaņas, gan arī semantiskās nianšes sarežģītajās tulkošanas vietās (leksiskajā līmenī). Tāpat tiek ņemta vērā arī Aspazijas sižeta koncepcijas vispārējā atspoguļošana tulkojumā.

¹⁸ Čestermens 2019, 96–208.

¹⁹ Veckrācis 2020, 25–80.

Aspazija. "Viena"

Mana dvēsele
Jau kļuvusi ir par kuslu,
Tā nespēj vairs būt, kur citi mīt:
Tā ir kā **magone**,
Kuras kāts ir par **trauslu**,
Lai spētu to vainagā vīt.
Un viena pati tā savā dabā
Savu smago opija sapni glabā.

V. Tretjakova tulkojums *Odna*

Moja dusha
Davno uzhdelalal' lenivoj,
Jej trudno bit' sredi ljudej.

Kak **mak** ona:
Nelzja vplesti v venok **krasivij**
Ego **negnushchihsja** steblej.

Ona hranit vsem chuzhdij, nevesjolij,
Svoj polnij opiuma son tjazholij.

Aspazijas dzejoli "Pasaciņa"²⁰ un V. Tretjakova atdzejojums *Skazochka*²¹ (sk. 121. lpp.)

Viktors Tretjakovs nosaukumu tulkojis precīzi, saglabājot deminutīvu. Tomēr viņa tulkojuma vizuālais noformējums ir atšķirīgs: Aspazijas oriģināls sastāv no deviņām strofām (divas rindas katrā). Savukārt tulkotājs noformējis savu versiju divās strofās (astoņas un desmit rindas). Pantmērs ir saglabāts: abos trohajs. Ritmiski V. Tretjakovs cenšas sekot līdzī Aspazijai.

Tajā pašā laikā rindu skaits oriģinālā un tulkojumā ir vienāds; katrā strofā V. Tretjakovs vizuāli izceļ divas rindas (saglabājot atskaņu). Šajā ziņā atskaņas improvizācija atbilst oriģinālam. Saturiski dzejnieks arī cenšas saglabāt Aspazijas sižeta koncepciju.

Semantiski tulkojums ir adekvāts – krāsaini tiek aprakstīts personificētais pasaciņas tēls, kas ceļo pa pasauli un kam piemīt pārdabiskas spējas. Gan oriģinālais dzejolis, gan tulkojums izraisa emocionālu reakciju, vēstot par bērniības atmiņām un noskaņojumu.

Runājot par neprecizitātēm, jāteic, ka V. Tretjakovs darbības vārdu "jāj" tulko kā *jedet* ('brauc'), izmantojot ģeneralizācijas transformāciju, kas īpaši nieietekmē semantiku. Tekstā ir tikai nelielas neprecizitātes šajā ziņā: piemēram, piektajā rindā pārfrāzēta darbība "Jāj un jāj, un neapstājas", aizstājot to ar līdzīgu

šajā kontekstā (modulācijas metode): *Ne stoit ona minuti* ('viņa nestāv pat minūti'). To pašu tulkotājs dara septītajā rindā, aizstājot "sapņi beidzas" ar *son promchitsja* ('miegs aizslidēs'). Piektajā Aspazijas strofā V. Tretjakovs maina: "ieraudziju" uz *vstretil* ('satika'). Astotajā strofā "senās, miļās bērnu dienas" V. Tretjakovs tulko kā *Detstva laskovimi dnjami* ('bērniības maigajās dienās'), tādējādi zaudējot uzsvaru uz pagātņi.

Kopumā var teikt, ka V. Tretjakova versija konceptuāli un semantiski ir diezgan precīza; neprecizitātes ir pamatotas ar autora mēģinājumu saglabāt ritmiku. No noformējuma skatpunkta daļēji mainīts strofu sadalījums, tomēr rindu skaits, kā arī divrindu strofas izcelšana ir saglabāta. V. Tretjakova tulkojumu var nosaukt par atdzejojumu.

Aspazijas dzejolis "Viena"²² un V. Tretjakova tulkojums *Odna*²³

Nosaukumu V. Tretjakovs tulkojis precīzi. Tomēr vizuālais noformējums ir mainīts: Aspazijas dzejolis nav noformēts strofās, bet V. Tretjakovs sadalījis tulkojumu trīs strofās.

Pantmērs nav saglabāts – Aspazijai ir trohajs, taču V. Tretjakovs cenšas izmantot jambu. Dzejoļi atšķiras ritmiski; atskaņas ir saglabātas. Analizējot koncepciju, jāteic, ka Aspazijas liriskais es dzejoli tiek asociēts ar

²⁰ Aspazija 2015, 37.

²¹ *Latyshskiye poety* 1931, 25.

²² Aspazija 2015, 95.

²³ Tretjakov 1931, 26.

Aspazija. “Gaišā zvaigzne”

Virš mana šūpuļa karājās
Gaišs, nelaiimes smags un smacis,
Un ļaunas zvaigznes lūkojās
Kā **sarkanās uguņu acis.**

Un, **slepus** čukstoties, maisīja
Tās postu un tvaiku, un bulu
Un pilnu mēru kaisīja
Uz mani leļā, kur gulu.

Tik viena gaiši mirdzēja
Tāl-tāli virs zemes lejas;
Mazs **stariņš** no tās mani aizskāra
Kā **vēsma** no mūžīgās dzejas.

V. Tretjakova tulkojums *Jasnaja zvezda*

Nosilos nad ljujkoj moej
Dykhaniye bed i pechali,
I tsysyachi **zvjozdniĥ ochej**
Mne zlobno s neba sverkali.

Shepchas', meshali oni
Razdori i tumani
I na menja iskoni
Brosali ih, **mstitelno-rjani.**

Odin lish' vzor gorel
Tak jasno iz t'mi beskonechnoj,
Luch malij menja zadel
Dykhaniyem poezii vechnoj.

dabas elementiem (magone, vainags) un sniedz emocionālu dvēseles stāvokļa attēlojumu. Tulkotājs centies saglabāt šo stilistiku, izmantojot līdzīgus salīdzinājumus un tēlus. Semantiski V. Tretjakovam izdevies formāli atspoguļot Aspazijas koncepciju; izņemot svarīgu iezīmi: dzejnieces liriskais es patiesībā ir saistīts ar magones tēlu. Tā kā vārds “magone” (krieviski – *mak*) latviešu valodā ir sieviešu dzimtes, bet krievu valodā – vīriešu dzimtes vārds, rezultātā liriskās varones saistība ar magones tēlu netiek atspoguļota. Tas ir saistīts ar valodu atšķirību.

Turklāt oriģināla piektajā rindā (kas atbilst tulkojuma sestajai rindai) V. Tretjakovs vārdu “trauslu” (*hrupkuju*) maina uz *negnushchihsja* (‘nelokāms’). Šim vārdam ir pavisam cita asociatīvā konotācija, rezultātā pazūd liriskās varones “sievišķība”, jo vārds *negnushchihsja* krievu valodā tiek asociēts ar vīrišķību un paš-aizliedzību. Gan oriģinālais dzejolis, gan tulkojums parāda emocionālu stāvokli, kas saistīts ar dvēseles izolāciju un smāgiem sapņiem.²⁴

Lai gan valodas atšķirības neļauj krievu valodā precīzi atspoguļot Aspazijas koncepciju, V. Tretjakovs mainījis arī noformējuma elementus, neievērojot pantmēru, ritmiku un

dalot to strofās. Lidz ar to tulkojums ir robežās starp atdzejojumu un brīvo tulkojumu.

Aspazijas dzejolis “Gaišā zvaigzne”²⁵ un V. Tretjakova *Jasnaja zvezda*²⁶

Šajā tulkojumā V. Tretjakovs mēģinājis saglabāt oriģinālnosaukumu, tomēr vārdu “gaišā” tulkojuma kontekstā krieviski precīzāk būtu tulkot kā *svetlaja*. Saglabāts arī oriģināla noformējums: teksts sakārtots trīs strofās (četras rindas katrā).

Oriģinālā un tulkojumā ir jaukts pantmērs. Tulkojumā tiek saglabātas oriģinālā dzejoļa krusteniskās atskaņas, taču V. Tretjakovam nav izdevies saglabāt ritmu. Gan oriģinālais dzejolis, gan tulkojums konceptuāli atspoguļo tēmu par vienīgo spilgti mirdzošo zvaigzni, kas izceļas starp citām nelaiimes un ļaunuma zvaigznēm. Abi dzejoļi fokusējas uz kontrastu un cīņu starp gaismu un tumsu, kas arī ir svarīgi Aspazijas kontekstā. Tomēr saturiski tulkojums nav īpaši precīzs – ir zaudētas dažas svarīgas un fundamentālas semantiskās “kolonnas”, uz kurām balstīta Aspazijas koncepcija. Pēc būtības V. Tretjakovam daļēji izdevies atspoguļot tikai dzejoļa noskaņu.

²⁴ Narodovska 2016, 322–331.

²⁵ Aspazija 1985, 70.

²⁶ Tretjakov 1931, 27.

Aspazija. “Viens acumirklis”

Dzīve ir ēna, dzīve ir **gaišs!**
Zinu, tik vienīgais
Acumirklis **bij** skaistākais,
Visuskaistākais!

Zinu arī, ak, zinu vēl:
Nenāks viņš otrreiz nekad;
Visu mūžu būs žēl, tik žēl –
Nenāks viņš otrreiz nekad!

Viņam pakaļ dzīdamies,
Redzu tik iztālēm:
Aiziet vilnītis, vīdamies
Sidraba lāsītēm

V. Tretjakova tulkojums *Oдно мгновение*

Zhizn' – eto ten', zhizn' – eto duh.
Znaju odin lish' mig:
Bil on krasivij, no potuh;
Samij krasivij mig.

Znaju, bol'she on ne pridjot,
Budesh' naprasno zhdat':
Tak i techenè vechnih vod
Ne obratitsja vspjat'.

Izdaļi vizhu: v pogone za nim
Voln serebristij blesk,
Tol'ko shumit shumom chuzhim
Ih nabegajushhij plesk.

V. Tretjakova versija atrodas robežās starp atdzejojumu un brīvo tulkojumu. Pirmās strofas pēdējās divās rindās V. Tretjakovs tulkojumā ievieš “zvaigžņu acu” (*zvjozdnih ochej*) tēlu, lai gan oriģinālā Aspazija lieto epitētu “jaunas zvaigznes”.

Otrajā strofā V. Tretjakovs izslēdz no sava tulkojuma noslēpuma motīvu (“slepus”), kas ir svarīgi Aspazijas kontekstā – ļaunuma spēki jaušami šajā dzejolī. Otrās strofas beigās tulkotājs lieto frāzi *mstitelno-rjani* (‘dedzīgi atriebīgi’), kas saturam automātiski pievieno atriebības motīvu, kura nav oriģinālā.

Pēdējās strofas sākumā V. Tretjakovs ignorē Aspazijas aprakstu un mājienu uz zvaigzni: “Tik viena gaiši mirdzēja”, pievienojot savu improvizāciju *Odin lish' vzor gorel* (‘tikai viens skatiens dega’); oriģinālā tāda apraksta nav. Jau nākamajā Aspazijas rindā ir “Tāl-tāli virs zemes lejas”, bet V. Tretjakovs raksta: *Tak jasno iz t'mi beskonechnoj* (‘tā skaidri no bezgalīgās tumsas’), ievadot tekstā jaunu traģisko motīvu *t'mi beskonechnoj* (‘bezgalīgā tumsa’).

Izmantojot tādu transformāciju, rakstnieks nejauši mainījis arī Aspazijas liriskā es uztveres perspektīvu. Tulkojums daļēji atspoguļo Aspazijas dzejoļa koncepciju, nepilnīgi arī noformējumu; konstatētas vairākas neprecizitātes, kuras ietekmē tulkojuma recepciju. Līdz ar to teksts ir starp brīvo tulkojumu un atdzejojumu.

Aspazijas dzejolis “Viens acumirklis”²⁷ un V. Tretjakova tulkojums *Oдно мгновение*²⁸

V. Tretjakova tulkojuma nosaukums atbilst oriģinālam. Visuāli tulkojums arī neatšķiras no Aspazijas oriģināla: trīs strofas, četras rindiņas katrā. Krusteniskās atskaņas ir saglabātas, bet ritmu diemžēl adekvāti atspoguļot nav izdevies. Pantmērs: Aspazijai ir trohajs, bet V. Tretjakovam – jaukts pantmērs.

Semantiski tulkojums ir diezgan precīzs – tāpat kā oriģinālā, V. Tretjakovs apraksta dzīves fatālismu, pagātnes romantizāciju un ilgošanās motīvu. Gan oriģinālās dzejolis, gan tulkojums runā par pagājušo mirkli vai īsu brīdi, kas ir kaut kas īpašs un skaists, bet ātri zūd. Abi dzejoli pauž emocionālu noskaņojumu saistībā ar šo īso mirkli.

Ir konstatētas dažas neprecizitātes. Piemēram, pirmajā rindā V. Tretjakovs dzīvi salīdzina ar garu, lai gan Aspazija to salīdzina ar gaisu. Rezultātā tulkojuma dzīves tēls vairāk tiek saistīts ar garīgo un pat gandrīz reliģisko elementu; savukārt Aspazijas oriģināldzejoli dzīve ir vairāk saistīta ar gaisa stihiju (nav mājienu uz sakrālo).

V. Tretjakovs trešajā rindā papildus pievērš lasītāja uzmanību pagātnes laika motīvam,

²⁷ Aspazija 2015, 82.

²⁸ Tretjakov 1931, 28.

Aspazija. “Mēness starus stīgo”

Mēness starus stīgo

Dzelmē dzidrajā.
It kā **balsis** mani
Turpu aicina.

Nāc man līdzī, dodies
Plašā tālumā,
Ļaujies sevi aizvest
Nāru laiviņā.

Buras tīra zelta,
Irkliis sudrabvīts,
Zvaigznes ceļu rāda,
Vada **auseklīts**.

Nāc man līdzī, es zinu
Malu laimīgu,
Tur, kur mēness sastop
Saules meitiņu –

Tur, kur stars ar staru
Liesmās vienojas,
Tur, kur gars ar garu –
Jūtās satiekas.

Zemes ilgošanās
Tur kā migla klist,
Mūžam nebeidzama
Gaismas **straume** list.

V. Tretjakova atdzejojums ***

Lunnij luch igraet

V jasnoj glubine,
Budto izdaljoka
Shljot prizivi mne:

Uhodi so mnoju
V dali **bez pregrad**,
Daj umchat' pokorno
V chelnoke **najad** –

Srebro – v njom vjosla,
Parus zolotoj,
Budet put' ukazan
Vechera **zvezdoj**.

Nu, pojdjom, ja znaju
Kraj shhas'tivij tot,
Gde devicu-solnce
Mesjac obretjot –

Luch s luchom soljotsja
Tam v ogon' bol'shoj,
I dusha nesjotsja
Tam k dushe drugoj.

Kak tuman, ischeznet
Dol'naja toska...
Toľ'ko ljotsja sveta
Vechnaja **reka**.

lietojot papildu vārdu *potuh* ('nodzisa'). Tādējādi rodas izteiktāks fatālistiska motīvs, lai gan Aspazijas versijā ir vairāk nostaļģijas motīvs.

Otrajā strofā V. Tretjakovs neatspoguļo Aspazijas teksta otrās un ceturtais rindas atkārtojumu. Rezultātā lasītāja uzmanība netiek pievērsta mirkļa netveramībai.

Tekstu nevar nosaukt par precīzu atdzejojumu, tas ir pa vidu starp atdzejojumu un brīvo tulkojumu: lai gan kopumā atspoguļota Aspazijas koncepcija, atšķiras svarīgas nianšes (izmantoti papildu tēli un motīvi, kuri tiek asociēti ar citiem priekšmetiem). Nav atspoguļots pantmērs, ritmika un atkārtojums trešajā strofā.

Aspazijas dzejolis “Mēness starus stīgo”²⁹ un
V. Tretjakova atdzejojums ***³⁰

Pirms analizēt tekstu, jānorāda, ka V. Tretjakovs atstājis šī dzejoļa tulkojumu bez nosaukuma. Iespējams, tas ir saistīts ar to, ka burtiski atspoguļot krievu valodā “Mēness starus stīgo” ir grūti (īpaši, ja vēlas saglabāt skanīgumu).

Vizuālais noformējums ir saglabāts: sešas strofas, četras rindiņas katrā. Turklāt ir saglabāts sākotnējais ritms. Arī pantmērs ir saglabāts: trohajs.

²⁹ Aspazija 2015, 24.

³⁰ Tretjakov 1931, 29.

Secinājumi

Semantiski tulkojums adekvāti atspoguļo Aspazijas koncepciju: romantiski sapņi par bēgšanu tālumā un mistiskā atmosfēra, zvaigžņotā debess un krāšņs dabas motīvs, mītiskie tēli.

Tomēr ir dažas atšķirības: pirmajā strofā V. Tretjakovs centies pārfrāzēt krievu valodā grūti tulkojamo “mēness starus stīgo”, aizstājot to ar līdzīgu: *lunnij luch igraet* (‘mēness stars spēlē’). Rezultātā tas mazliet maina atdzejojuma konotāciju, bet V. Tretjakovam izdodas daļēji saglabāt mēness personifikāciju.

Otrajā strofā, atdzejojot epitetu “plašā tālumā”, V. Tretjakovs to aizvieto ar loģisko sinonīmu *bez pregrad* (‘bez šķēršļiem’). Otrās strofas beigās viņš oriģinālo “nāru laiviņas” tēlu aizvieto ar *chelnoke najad* (‘najādu koka laiviņa’; najādas – sengrieķu mitoloģijas personāži). Funkcionāli mitoloģiskie nāru un najādu tēli ir diezgan līdzīgi, taču lasītājam rodas papildu asociācijas ar Seno Grieķiju.

Trešās strofas beigās ignorēts Ausekļa tēls (Rīta zvaigznes simbols latviešu kultūrā). Jāatceras, ka Auseklis latviešu mitoloģijā ir rītausmas dievība, kas ir cieši saistīta ar Mēnesi. V. Tretjakovs izvairījies atspoguļot mitoloģisko tēlu, lakoniski minot tikai zvaigzni.

Piektās strofas beigās V. Tretjakovs izvairās burtiski tulkot “gars ar garu jūtās satiekas”, saglabājot motīvu ar pārfrāzētu: *I dusha nesjotsja Tam k dushe drugoj* (‘un dvēsele steidzas tur, kur ir cita dvēsele’). Sestās strofas beigās V. Tretjakovs pārveidojis Aspazijas epitetu “nebeidzama gaismas straume”, mainot to uz *sveta vechnaja reka* (‘gaismas mūžīgā upe’). Rezultātā rodas papildu asociācijas ar ūdens stihiju.

Secināms, ka V. Tretjakovs mainījis dažus Aspazijas tēlus, bet tas saistīts ar lingvistiskām atšķirībām. Kopumā koncepciju un noformējumu V. Tretjakovam tomēr izdevies atspoguļot, līdz ar to tulkojumu var dēvēt par atdzejojumu.

Ir konstatēts, ka V. Tretjakovs savos tulkojumos centās precīzi (iespēju robežās) atspoguļot Aspazijas dzejoļu oriģinālo koncepciju un viņa vēlamā tulkošanas stratēģija bija atdzejojums. Nepilnības un jaunie tēli radušies latviešu un krievu valodas atšķirības dēļ, tāpēc arī lietotas atšķirīgas frāzes un valodas nianšes. Kopumā V. Tretjakovs centies saglabāt sākotnējo dzejoļu jēgu un noskaņojumu, bet dažkārt izmantojis atšķirīgus vārdus vai izteicienus, lai uzturētu valodas saskaņu. Dažreiz ir arī otrādi – “upurēts” noformējums, lai saglabātu sižetu. Visprecīzāk tulkot V. Tretjakovam izdevies dzejoļus “Mēness starus stīgo” un “Pasaciņa”, līdz ar to tos var nosaukt par atdzejojumiem. Visvairāk problēmu autoram sagādājuši dzejoļi “Gaišā zvaigzne”, “Viena” un “Viens acumirklis”; tā kā tos tulkot bija sarežģīti, V. Tretjakovs daļēji izmantojis brīvā tulkojuma stratēģiju.

Jāatzīst, ka V. Tretjakovam ne vienmēr ir izdevies precīzi atspoguļot pantmēru, ritmu un atskaņas, lai gan ir redzams, ka viņš vēlējis to iespēju robežās saglabāt. Tas ietekmē dzejoļu uztveri krievu kultūrā. V. Tretjakova tulkojumos ir redzama vēlme saglabāt Aspazijas dzejas emocionālo noskaņu un visus vadmotīvus, taču ne vienmēr tas ir izdevies, tāpēc emocionālā iedarbība uz lasītāju var atšķirties. V. Tretjakova tulkojumos ir jūtama arī simbolisma ietekme, konstatētas vairākas noformējuma izmaiņas (strofiskā).

Pētījums sniedz ieskatu Aspazijas dzejas tulkojumu vēsturē, parādot, cik nozīmīgs tilts starp kultūrām tie ir. Rakstā iekļauta īsa informācija par Viktoru Tretjakovu, uzsverot to, ka viņš bija viens no pirmajiem un svarīgākajiem Aspazijas dzejas tulkotājiem krievu valodā. Tulkojumi palīdz saglabāt un popularizēt nacionālo literatūru starptautiskā līmenī, padarot to pieejamu plašākam lasītāju lokam.

VĒRES

Abizov, J. (1992) Ot petrogradskih akmejistov k latyshskim poetam. *Daugava*, 1, 82–95.

Ase, I.; Rakitjanskij, A. (1999) *Viktor Tretjakov*. <https://www.russkije.lv/ru/lib/read/v-tretyakov.html> (skatīts 15.06.2023.).

Aspazija (1923) Skazochka. Tretjakov, V. (tulk.) *Segodnya*, 100.

Aspazija (1930) Odnā. Tretjakov, V. (tulk.) *Segodnya*, 310.

- Aspazija (1985) *Kopoti raksti*, 1. sēj. Rīga: Liesma.
- Aspazija (2015) *Dzejas izlase*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Aspazija (2024a) *Mēness starus stīgo. Mesjacs struny shhiplet*. Pavlovs, M. (tulk.) Rīga: Rīgas Bahai ticības draudze.
- Aspazija (2024b) *Skazki v kapel'kah dozhdja*. Pētersone, O. (tulk., sast.) Rīga: Mihaila Čehova teātris.
- Čestermens, E. (2019) *Tulkošanas mēmi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Daņiļins, A. (2019) *Aspazijas liriskas tulkojumi krievu valodā: no 19 gs. beigām līdz 20. gs. pirmajai pusei*. Rīga: LU Humanitāro zinātņu fakultāte. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/47594> (skatīts 07.09.2024.).
- Ērmanis, P. (1931) Viktora Tretjakova antoloģija. *Latvju grāmata*, 5–6.
- Komissarov, V. N. (1999) *Sovremennoe perevodovedenie*. Moskva: ETS.
- Narodovska, I. (2016) "Tāda es esmu...": Aspazijas dzejas tulkojumi krievu valodā. Cimdiņa, A. (zin. red.) *Aspazija un mūsdienas: dzimums, nācija, radošie izaicinājumi*. Rīga: Zinātne, 322–331.
- Ravdin, B. (2005) *Na podmostkah vojni: Russkaja zhizn' v Latvii vremjon nacistskoj okkupacii (1941–1944)*. Stanford, Calif: Stanford University.
- Tretjakov, V. (tulk., sast.) (1931) *Latyshskiye poety v perevodakh Viktora Tretjakova*, 1. Rīga: Valters un Rapa.
- Tretjakov, V. (tulk., sast.) (1940) *Latyshskiye poety v perevodakh Viktora Tretjakova*, 2. Rīga: Valters un Rapa.
- Veckrācis, J. (2020) *Linguistic and translational aspects of poetry translation: Joseph Brodsky's texts in Russian, English and Latvian*. Bruxelles: P.I.E. Peter Lang.
- Zhirmunskij, V. M. (1979) *Sravnitel'noe literaturovedenie: Vostok i Zapad*. Leningrad: Nauka.

Redakcijā saņemts 31.05.2024., apstiprināts 16.09.2024.

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0* (CC BY-NC 4.0) starptautisko licenci (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).